

KODA-LASTEN KAKSIKIELISYYDEN KEHITYS

Laura Kanto

Johdanto

Lapsella on synnynnäinen valmius omaksua kielet, joita hänen ympäristössään aktiivisesti käytetään. Kahden kielen samanaikainen kehittyminen on dynaaminen prosessi, jossa lapsen yksilölliset valmiudet omaksua kieliä sekä piirteet kieliympäristössä johdattelevat polkua kohti kaksikielisyttä. Näin lapsen yksilöllisten piirteiden lisäksi kieliympäristöstä saatu syötöksen määrä ja laatu vaikuttavat lapsen kielten ja kaksikielisyden kehitykseen, mutta prosessi ei ole niin yksinkertainen kuin ehkä helposti ajatellaan. Pelkkä kaksikielinen ympäristö ei aina takaa kaksikielisyttä, vaan molempien kielten kehityksen turvaaminen saattaa tarvita tietoisia toimia lapsen ympäristöltä (Gathercole & Thomas, 2009; De Houwer, 1998). Lisäksi kieliin ja lapsen kaksikielisyteen kohdistuvat ennakkoluulot, asenteet ja arvostus saattavat vaikuttaa monin eri tavoin lapsen kieliympäristön piirteisiin ja siten myös kaksikielisyden kehityskulkuun.

Kuurojen vanhempien kuulevat lapset eli *KODA-lapset* (engl. Kids of Deaf Adults) omaksuvat samanaikaisesti sekä viittomakielen että puhutun kielen. Yleisesti kahden puhutun kielen omaksuminen tunnistetaan kaksikielisydeksi, mutta viittomakielen ja puhutun kielen muodostama kaksikielisyys on monille varsin uusi kaksikielisyden muoto. Eri tutkimusten mukaan KODA-lasten kielellisessä kehityksessä on kuitenkin havaittu yleisesti kahden kielen samanaikaisessa omaksumisessa esiintyviä tunnuspiirteitä, kuten kielten rinnakkaista kehittymistä ja kielten koodien yhdistämistä (Kanto, 2016; Petitto ym., 2001). Tämän vuoksi KODA-lasten kaksikielisyttä voidaan usein pitää *simultaanisena kaksikielisyden* muotona. Erityispiirteenä KODA-lasten kaksikielisyydelle on kuitenkin se, että viittomakieli ja puhuttu kieli tuotetaan ja vastaanotetaan osittain eri aistikanavia käyttäen. Näin KODA-lasten kaksikielisyys on myös *kaksimodaalista*. Kaksimodaalinen kaksikielisyys tuo esiin erityisesti kielten käytössä piirteitä, joita kahta puhuttua kieltä omaksuvien lasten kielten käytössä ei esiinny. Nämä kielten käytön erityispiirteet saattavat aiheuttaa lapsen ympäristössä epäilyä ja

hämmennystä, mikäli kahden modaliteetiltaan eri kielen käyttöön vaikuttavia tekijöitä ei tunneta. Esitykseni tavoitteena on tuoda esiin kaksimodaalisen kaksikielisyyden tunnuspiirteitä, sekä sen tuomia haasteita ja mahdollisuuksia.

Kaksikielisyyden kehitys alkaa kieliympäristöstä

Kieliympäristöstä saadulla kielten syötöksen määrällä ja laadulla on tutkimuskirjallisuudessa havaittu olevan yhteys kaksikielisen lapsen kielten kehitykseen. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että esimerkiksi vanhempien koulutus ja kasvatukselliset tavoitteet, perheen sisarusten määrä sekä kodin ulkopuoliset kontaktit kielten käyttäjiin vaikuttavat kahta kieltä omaksuvan lapsen saamaan kielten syötökseen (Gathercole & Thomas, 2009, De Houwer, 1998). Nämä kieliympäristön piirteet, omaksuttavat kielet ja muut yksilölliset ominaisuudet muodostavat kahta kieltä omaksuvista lapsista kuitenkin hyvin heterogeenisen joukon. Kaksikielisten lasten heterogeenisyys on asettanut tutkijoille suuria haasteita heidän tutkiessaan kieliympäristöstä tärkeimpiä kaksikielisyyden kehitystä ennustavia tekijöitä. Tutkimuskirjallisuudessa selkeä havainto on kuitenkin se, että kaikki kaksikielisessä ympäristössä kasvavat lapset eivät saavuta sujuvaa kielen tasoa molemmissa kielissä, niin kutsuttua *aktiivista kaksikielisyyttä* (De Houwer, 1999). Tämä on kaikkien kaksikielisten lasten kohdalla selkeä haaste.

Viittomakieltä ja puhuttua kieltä omaksuvien lasten kielten ominaispiirre on kielten selkeä statusero ympäröivässä yhteiskunnassa. Viittomakielellä on aina vähemmistökielistatus, kun taas puhuttu kieli on viittomakieleen nähden aina enemmistökieli ja usein myös valtakielen asemassa. Aikaisemmissa kaksikielisyytutkimuksissa on havaittu, että kielten suuri statusero asettaa lasten kaksikielisyyden kehitykselle selkeän haasteen. Kielten selkeä statuseron on havaittu vaikuttavan kaksikielisen lapsen kielten omaksumiseen siten, että vähemmistökieli saattaa tarvita ympäristöstä enemmän syötöstä enemmistökieleen nähden ja selkeää panostusta kehittyäkseen enemmistökielen rinnalla (Gathercole & Thomas, 2009). Tutkijoiden mukaan enemmistökielen kehitys etenee puolestaan yleensä varsin suotuisasti. Vähemmistökielen suotuisa kehitys näyttäisikin olevan näiden lasten kodalla avain aktiiviseen kaksikielisyyteen. Vähemmistökieleen ja vähemmistökielen ja enemmistökielen muodostamaan kaksikielisyyteen kohdistuvat asenteet ja ennakkoluulot lapsen

kieliympäristössä on myös havaittu vaikuttavan kaksikielisyyden kehitykseen. Väitöstutkimukseeni tarkastelin kymmenen KODA-lapsen kieliympäristön piirteitä (Kanto, 2016, s. 61–63; 101–102). Tutkimukseen osallistuneet perheet toivat esiin kohtaamaansa kritiikkiä ja ennakkoluuloja perheen viittomakielen käyttöä kohtaan, eivätkä olleet aina saaneet tarvitsemaansa tukea ja kannustusta lapsensa viittomakielen kehityksen turvaamiseksi ja kaksikielisyyden kehityksen tukemiseksi. Huoli lapsen kielen kehityksestä ja ympäröivästä yhteiskunnasta lapsen kielen kehitykseen kohdistuvat odotukset tulivat esiin useiden perheiden kohdalla. Viittomakieltä omaksuvien lasten kohdalla viittomakielen taito takaa tärkeän sirteen viittomakieliseen yhteisöön sekä kaksikieliseen ja -kulttuuriseen identiteettiin. KODA-lasten viittomakielen taito turvaa myös lapsen ja vanhemman välisen yhteisen kielen säilymisen ja näin myös sujuvan vuorovaikutuksen.

Väitöstutkimuksessani (Kanto, 2016, s. 61–63) havaitsin KODA-lasten välillä suurta hajontaa kieliympäristön piirteissä. Lapset, joiden molemmat vanhemmat olivat kuuroja, saivat yleensä enemmän viittomakielen syötöstä verrattuna lapsiin, joilla vain toinen vanhemmista oli kuuro. Tutkimusaineiston pienuuden vuoksi selkeää yhteyttä kieliympäristön ja kielen kehityksen piirteiden välillä ei kuitenkaan pystytty osoittamaan. Vanhempien viittomakielen käyttö ja säännölliset kodin ulkopuoliset viittomakieliset kontaktit kuitenkin lisäsivät lapsen saamaa viittomakielen syötöstä selvästi.

Kaksikielisten lasten kohdalla kieliympäristön arvioiminen antaa kuvan siitä, miten kielet ovat edustettuina lapsen ympäristössä. Siitä huolimatta, että kieliympäristön ja kielten kehityksen välinen suhde ei ole suoraviivainen ja monet tekijät vaikuttavat siihen, miten lapsen kielten kehitys lopulta etenee, tarjoaa kieliympäristön arvioiminen ja kuvaaminen kielten kehitykselle suuntaviivoja. Lapsen kieliympäristön havainnollistaminen auttaa myös lapsen ympäristöä tavoitteiden asettelussa ja siinä, miten kieliä halutaan lapsen ympäristössä painottaa. Tämä on tärkeää erityisesti silloin, kun omaksuttavien kielten välillä on selkeä statusero ympäröivässä yhteiskunnassa, koska vähemmistökielen kehitys saattaa tarvita erityistä panostusta ja tietoisia toimia ympäristöltä. Juuri tähän panostukseen viittomakieliset perheet tarvitsevat tukea ympäristöltään ja perheen kanssa työskenteleviltä eri tahojen edustajilta.

Kahden kielen kehittyminen rinnakkain

Kieliympäristön piirteet ovat yhteydessä kielten kehitykseen, mutta kaksikielinen lapsi ei ole kahden yksikielisen summa. Kaksikielisen lapsen saama kielellinen syötös ja kehitys jakaantuvat kahden kielen välille, kun taas yhtä kieltä omaksuvat lapset saavat kaiken syötöksen vain yhdestä kielestä ja kielellinen kehitys koostuu vain yhden kielen omaksumisesta. Tutkijoiden mukaan kahta kieltä omaksuvalta lapselta saattaakin kulua ajallisesti yksikieliseen lapseen verrattuna pidempi aika, että hän saa ympäristöstään riittävästi syötöstä sanavaraston ja kieliopillisten rakenteiden omaksumiseen tietyssä kielessä (Hoff ym., 2012). Tämän vuoksi ei ole ollenkaan harvinaista, että tarkastellessa vain yhtä kaksikielisen lapsen kielistä, saattaa tämän kielen kehitys vaikuttaa hitaammalta yksikielisiin normeihin tai odotusarvoihin verrattuna. Useissa tutkimuksissa on kuitenkin tullut esiin, että laskettaessa lapsen molempien kielten sanavarastot yhteen, tutkijat ovat havainneet, että kaksikielinen lapsi omaksuukin uusia sanoja yksikielisten lasten tahdissa (esim. Hoff ym., 2012). Sanat vain jakaantuvat kahden kielen välille. Tämän vuoksi kaksikielisen lapsen kohdalla vain toiseen kieleen keskittyvä arviointi ei anna luotettavaa kuvaa lapsen todellisista kielellisistä taidoista.

Tämä kielten rinnakkaisen kehityksen piirre tuli esiin myös omassa tutkimuksessani (Kanto, 2016 s. 64). KODA-lasten keskimääräinen puhutun kielen sanavarasto oli iässä 2;0 ja 2;6 selkeästi pienempi kuin yksikielisten suomen kieltä omaksuvien ikätovereiden sanavarasto. Huomioitaessa lasten omaksumat viittomat ja sanat yhdessä, jolloin saadaan käsitys lapsen *kokonaisleksikosta*, omaksuivat KODA-lapset uusia sanoja ja viittoma yhteenlaskettuna keskimäärin ikätovereidensa tavoin. Tosin yksilöllinen vaihtelu tutkimuksessa oli suurta. Tämä tulos kuitenkin korostaa kaksikielisten lasten kielellisten taitojen arvioinnin tärkeyttä molemmissa omaksuttavissa kielissä kokonaisvaltaisesti. Koska kielellinen omaksuminen jakaantuu kahden kielen välille, ei voida olettaa, että lapsen kehitys etenisi molemmissa kielissä yksikielisten ikätovereiden tavoin. Tämä asettaa kuitenkin haasteita kaksikielisten lasten kielten arviointiin, koska kielen kehityksessä käytettävät testit ja arviointimateriaalit on suunnattu yksikielisten lasten arviointiin.

Tutkimuksessani tarkastelin kielten morfosyntaktisten rakenteiden kehitystä tarkastelemalla lasten ilmausten keskipituutta molemmissa kielissä (Kanto, 2016 s. 66). Tutkimukseeni

osallistuneiden KODA-lasten kohdalla viittomakielisten ilmausten keskimääräinen pituus ei juurikaan kasvanut aineiston keruun aikana. Puhutun kielen keskimääräinen ilmausten pituus toi esiin selkeän kehityksellisen trendin. Tämä tulos tuo esiin sen, että vähemmistökieli saattaa tarvita erityistä tukea kehittyäkseen enemmistökielen rinnalla, kuten aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu (Gathercole & Thomas, 2009). Näin tulos antaa viitteitä siitä, että KODA-lasten kohdalla on syytä kiinnittää erityistä huomiota viittomakielen kehitykseen.

Ilmausten aikana toista kieltä ei voi sammuttaa

Kielten tuoton aikana kaksikielisen henkilön molemmat kielet aktivoituvat, eikä toista kieltä voi hetkellisesti sammuttaa. Tämän vuoksi kaksikielisten aikuisten ja lasten ilmauksissa tulee varsin usein esiin kielten koodien yhdistämistä ja sekoittamista. Kielten koodien sekoittaminen voi tapahtua sanatasolla, jolloin henkilö lainaa ilmaukseen toisen kielen sanan tai hän voi korvata jopa osan ilmauksesta toisella kielellä, esimerkiksi sanomalla ”Tämä lintu *is little*.”

Kaksimodaalinen kaksikielisyys mahdollistaa molempien kielten samanaikaisen tuottamisen, jolloin myös kielten koodeja voi yhdistää samanaikaisesti. Tutkimuskirjallisuudessa onkin tuotu esiin, että kaksimodaalinen kaksikielisyys lisää kielten koodien yhdistämistä, koska valintaa kielten välillä ei tarvitse tehdä (Petitto ym., 2001). Tätä ei luonnollisesti esiinny kahta puhuttua kieltä käyttävän henkilön ilmauksissa, koska on käytännössä mahdotonta tuottaa samanaikaisesti suomen ja ruotsin kieltä. Tutkimuksessani tuli selkeästi esiin, että KODA-lasten kielten koodien samanaikainen yhdistäminen oli synkronoitua ja systemaattista (Kanto, 2016 s. 75–86). Lapset yhdistivät ilmauksissaan enimmäkseen semanttisesti samanlaisia sanoja ja viittomia samanaikaisesti, kuten ilmenee seuraavasta Riinan iässä 2;6 tuottamasta ilmauksesta:

Puhuttu kieli: Pupu vaihtaa toiset vaatteet

Viittomakieli: PUPU TOINEN VAATTEET-PÄÄLLE

Tutkimuksessani lapset alkoivat yhdistelemään kielten koodeja noin kahden vuoden iässä, jolloin he olivat saavuttaneet riittävän kielellisen taidon tuottaa näitä ilmauksia (Kanto, 2016 s. 77). Lapset pyrkivät yhdistämään kielten koodeja molempien kielten kieliopillisten rakenteiden mukaan. Näin kielten koodien yhdistäminen oli merkki kielten kehityksestä, lapsen taidoista ilmaista itseään monin eri tavoin ja hyödyntää molempien kielten resursseja ilmauksissaan. Tämä tulos tuo esiin myös sen, että lapsilla on jo hyvin varhain varsin pitkälle kehittynyt taito prosessoida molempien kielten morfosyntaktisia rakenteita samanaikaisesti. Näin kielten koodien samanaikainen yhdistäminen on varsin tyypillinen kaksimodaalisen kaksikielisyyden piirre, eikä sitä tulisi pitää poikkeavana.

Kielten koodien samanaikainen yhdistäminen tuki havaintoa siitä, että kaksikielisten lasten kielet eriytyvät jo hyvin varhaisessa kehityksen vaiheessa. Kielten varhaista eriytymistä toisistaan tuki myös havainto siitä, että lapset muuttivat kielten samanaikaista koodien yhdistämistä keskustelukumppanin mukaan. Lisäksi jo yhden vuoden iässä lapset osasivat muokata käyttämäänsä kieltä ja kommunikointimuotoaan sen mukaan keskusteliko lapsi kuuron vanhempansa tai kuulevan aikuisen kanssa. Näin tulokset eivät tukeneet oletusta siitä, että kaksikieliset lapset olisivat kahden kielen omaksumisesta hämillään ja sekoittaisivat kieliään epäjohdonmukaisesti.

Yhteenveto

Tässä kirjoituksessa olen pyrkinyt tuomaan esiin viittomakielen ja puhutun kielen muodostaman kaksikielisyyden piirteitä, haasteita ja mahdollisuuksia. Näiden lasten kohdalla erityistä huomiota tulisi kiinnittää heidän kieliympäristöönsä. Viittomakieltä omaksuvien lasten viittomakielestä saadun syötöksen määrään ja laatuun tulisi kiinnittää erityistä huomiota viittomakielen suotuisan kehityksen turvaamiseksi. Viittomakielen taito tarjoaa lapselle tärkeän yhteyden viittomakieliseen yhteisöön, kaksikielisyyteen ja -kulttuurisuuteen, jota lapsi voi tulevaisuudessa hyödyntää monin eri tavoin. Viittomakielisten perheiden kanssa yhteydessä olevien tahojen tulisi tarjota perheelle tarvittavaa tukea lapsen viittomakielen kehityksen turvaamiseksi.

Kaksikielisen lapsen kielellinen kehitys tulisi arvioida kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon kielellinen kehitys molemmissa kielissä, koska vain toisen kielen arvioiminen ei anna kuvaa lapsen kokonaisvaltaisesta kielellisestä tasosta. Kaksikielisten lasten arvioinnin haasteena on kuitenkin, että edelleenkin tutkijat eivät ole yksimielisiä siitä, mikä on tyyppillisen kaksikielisyyden tunnuspiirteet, tai onko se kysymys ylipäätään edes realistista selvittää kaksikielisten lasten suuren heterogeenisyyden vuoksi. Kaksikielisyys tarjoaa lapselle kuitenkin arvokkaan lisäresurssin myös kielten tuotossa, jolloin hän pystyy hyödyntämään taitoa molemmissa kielissään tehokkaasti. Kielten koodien yhdistäminen on osoitus lapsen kielellisistä taidoista molemmissa kielissä ja lapset pystyvät eriyttämään kielet toisistaan hyvin varhaisessa kehityksen vaiheessa. Kun eri tahot työskentelevät perheiden kanssa tiiviissä yhteydessä kunnioittaen perheiden valintoja ja tarjoamalla heille tarvittavaa tukea, voidaan turvata lapselle arvokas kaksikielisyys, joka on hänelle lisäresurssina ja tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia myöhemmin elämässä.

KIRJALLISUUTTA

- Gathercole, V. M., & Thomas, E. M. (2009). Bilingual first-language development: Dominant language takeover, threatened minority language take-up. *Bilingualism: Language and Cognition*, 12, 213–237.
- Hoff, C., Core, C., Place, S., Rumiche, R., Señor, M., & Parra. M. (2012). Dual language exposure and early bilingual development. *Journal of Child Language*, 39, 1–27.
- De Houwer, A. (1998). Environmental factors in early bilingual development: The role of parental beliefs and attitudes. In G. Extra & L. Verhoeven (Eds.), *Bilingualism and migration* (pp. 75–95). Berlin, Berlin: Mouton deGruyter.
- Kanto, L. (2016). *Two languages, two modalities. A special type of early bilingual language acquisition in hearing children of Deaf parents*. Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis B Humniora 141. Väitöskirja.
- Petitto, L.A., Katerelos, M., Levy, B., Gauna, K., Tétreault, K., & Ferraro, V. (2001). Bilingual signed and spoken language acquisition from birth: Implications for the mechanisms underlying early bilingual language acquisition. *Journal of Child Language*, 28, 453–496.

